

Пуцањ који јаче

Премда систем одбране има вишеструко мању стопу суицида него цивилна популација, сваки такав случај у јавности изазива несразмерно више пажње. Чињеница да макар и један припадник оружаних снага доспе у наизглед безизлазну ситуацију и одлучи да себи одузме живот представља проблем читаве институције и с том се појавом, кажу стручњаци, ваља борити упорно, пре свега квалитетном превенцијом.

Од почетка године четворица припадника система одбране извршили су самоубиства. Међу њима су били један официр, двојица професионалних војника и један цивил. После два „везана“ случаја самоубиства професионалних војника, 2. маја у Краљеву и Бегечу, реаговао је министар одбране Братислав Гашић на ванредном Колегијуму на коме се расправљало о тој теми. Како се наводи у саопштењу Министарства одбране, предложене су мере „за повећање превенције и прецизирање процедура у раду психолошке службе, њено функционално и кадровско јачање, интензивирање рада превентивно-медицинских тимова и упућивање на ванредне прегледе оних лица код којих се утврди потреба за таквим видом помоћи“.

Одавно се није догодило да за непуну два месеца толико људи запослених у Војсци „подигне руку на себе“. Да ли је то разлог за узбуну или само за преиспитивање могућих узрока и појачаног превентивног деловања? Стручњаци о томе имају избалансирано мишљење, али сви одбијају да говоре о конкретним случајевима, правдајући своју одлуку жељом да се сачува приватност и избегне стигматизовање породица које су на тај начин стале без најближих.

одјекује

Много разлога, један окидач

Иако самоубиства припадника војске у јавности привлаче више пажње, треба имати у виду да је систем одбране, у односу на „цивилство“, средина с далеко нижом стопом самоубиства. Наиме, стопа самоубиства у цивилној популацији у Србији у првој деценији XXI века износи око 20 на 100.000 становника. У нашој војсци је она, последњих 20 година XX века, износила око 16, након чега показује тренд пада, да би последњих неколико година стопа суицида била два до четири пута мања него у цивилној популацији.

Професорка др Гордана Дедић с Војномедицинске академије, иза које стоје године проучавања феномена самоубиства, бројни научни и стручни радови из те области, каже да је стопа суицида у војној средини у већини армија света нижа у поређењу с општом популацијом. Стопа суицида припадника наше војске у просеку је приближно једнака стопи самоубиства припадника осталих армија.

– Између 1998. и 2010. године стручни тимови ВМА анализирали су све случајеве самоубиства у Војсци и о

Најчешћи метод извршења суицида у војној средини је ватреним оружјем. Око две трећине војника на редовном одслужењу војног рока извршили су самоубиство за време обављања стражарске дужности. Трећина старешина и 15 одсто војника оставили су опроштајно писмо у којима говоре о разлозима због којих су се одлучили на таква чин.

томе постоје статистички подаци. Од 2003. године, када је забележено 14 случајева, број самоубиства био је у константном паду, а 2007. и 2010. године у војној средини није ни било самоубиства – каже др Дедић.

Одељење за ментално здравље и војну психологију ВМА, како наводи проф. Дедић, од јесени 1998. године прати појаве суицида у Војсци методом психолошко-психијатријске аутопсије суицида. Експертски тим, који чине психијатар и психолог, два до три дана после самоубиства одлазе на место извршења суицида, обилази јединицу из чијег је састава жртва, као и његову породицу.

– Психијатар и психолог анализирају суицид на основу података из „Упитника суицида“, података из здравственог картона, налаза трупног психолога, мишљења старешина, као и осталих података из војне документације. На основу добијених информација дају динамички модел извршеног суицида, како би се утврдили његови мотиви. Крајњи циљ јесте да се дају предлози превентивних мера, што је све 2003. године укључено у „Програм превенције суицида“. На крају, извештај се шаље у надлежне војне установе – наводи наша саговорница.

Према речима проф. Гордана Дедић, подаци и анализе говоре да војна средина, сама по себи није била непосредни узрок ни једног случаја суицида.

– Разлози, односно мотиви за извршење самоубиства су бројни и ретко када за тако нешто постоји само један узрок. Углавном је реч о многобројним факторима и околностима које су до тога довеле. Од када се бавим овом проблематиком десило се само један случај самоубиства официра који је због психотичног поремећаја био на психијатријском лечењу на ВМА и који је, после отпуста с лечења, извршио самоубиство. У свим случајевима извршеног суицида може се рећи да Војска директно није била одговорна за разлог самоубиства, нити се може рећи да се неко „убио због војске“ – каже др Дедић.

Између 1998. и 2010. године стручни тимови ВМА анализирали су све случајеве самоубиства у Војсци и о томе постоје статистички подаци. Од 2003. године, када је забележено 14 случајева, број самоубиства био је у константном паду, а 2007. и 2010. године није било самоубиства у војној средини.

(Не)важни разлози, кобне последице

Анализе потврђују да код старешина као разлози (мотиви) самоубистава предњаче такозвани „сепарациони проблеми“ који подразумевају удаљавање, раскид или развод с вољеном особом или супружником, затим одређени породични конфликти, који су често имали везе с новчаним дуговањима, проблемима с коцком, клађењем и алкохолом или болест у породици.

Статистике које нам је др Дедић дала на увид говоре да међу самоубицама има изненађујуће велики проценат припадника Војске који су награђивани војници.

– Био је случајева самоубистава војника који су у својој јединици важили за најбоље стрелце, најспособније војнике, популарне у колективу, па је њихов чин за јединицу био шок и изненађење. Реч је о војницима који су временом исцрпели способности адаптације и у немогућности да одговоре захтевима војне средине, излаз из такве ситуације „нашли“ у самоубиству.

Војник који је извршио самоубиство био је најчешће повучен и затворен, није се поверавао другима да има изглед нерешивих личних и породичних проблема. Дешавало се да приликом психолошко-психијатријске аутопсије суицида другови и колеге жртве кажу стручњацима ВМА да је „он био последња особа која би то учинила“.

Према речима др Дедић, издвајају се, на неки начин, два типа старешина-самоубица. Први је такозвани интро-

вертни тип, са slabим социјалним контактима, без одговарајуће комуникације. Такве особе су ригидне, с наглашеном контролом емоционалног реаговања, високих моралних норми, професионално ефикасне, које „изгарају“ на послу и имају неку врсту прикривене депресије. Други је „екстревантни тип“ особа, које су често добро уклопљене у средину, с нижом контролом, склони импулсивним реакцијама, с цртама емоционалне незрелости. Такође су склони хазардским понашањима (коцка, игре на срећу) и криминогеним радњама ради стицања материјалне користи. Такви људи могу бити под суспензијом, истрагом или претњом затвором, али и у недефинисаним односима везаним за материјалне губитке и дуговања.

– Дешавало се да суицид изврше старешине које почине мањи преступ у служби, финансијски прекршај, који чак и није нешто због чега би требало да стрепе од кривичне пријаве – каже др Дедић и додаје да у највећем броју случајева самоубиство има предисторију, те да то „нешто“ послужи као окидач.

Најчешћи метод извршења суицида у војној средини је ватреним оружјем. Око две трећине војника на редовном одслужењу војног рока извршили су самоубиство за време обављања стражарске дужности. Трећина старешина и 15 одсто војника остави опроштајно писмо у којима говоре о разлозима због којих су се одлучили на такав чин.

„Програм превенције суицида у Војсци Србије“ има три сегмента – селекцију, едукацију и мотивацију. Према речима др Дедић, селекција свих кандидата, нарочито оних који улазе у војне школе или у редове професионал-

них војника је ригорозна и веома значајна. Војностручна и медицинско-психолошка селекција спречава упућивање на одслужење војног рока и пријем на школовање и у војну службу особа с озбиљним психичким обољењима и поремећајима.

Едукација усмерена ка старешинском кадру је из области менталне хигијене, војне психологије, а нарочито о акутној кризи, стресу, пресуицидном синдрому; трупним лекарима за области ментална хигијена, психологија личности, војна психологија, депресија, а трупним психолозима о знањима и техникама помоћи особама у кризи. Када је о мотивацији реч, истиче саговорница, потребно је ускладити животни и социјални стандард припадника Војске с радним обавезама и појачати социјалну бригу и ментално-хигијенски рад са свим структурама запослених, као и са члановима њихових породица.

Скоро 80 одсто људи који се одлуче на самоубиство наговештава своју намеру. Уколико се ти сигнали препознају на време, могуће је деловати превентивно. Најзбедније је да стручно лице процени ниво суицидног ризика, али то не умањује улогу најближе околине – чланови породице, пријатељи и колеге најчешће су они који први могу да уоче знаке пресуицидног понашања.

– Заблуда је да се самоубиство не може спречити. Уколико се квалитетно сагледају ризици и препознају могући узроци, што смо више пута потврдили у клиничкој пракси, могуће је спречити кобне последице – закључује проф. др Гордана Дедић.

Широк фронт борбе против суицида

Нада Марковић, начелник Одељења за развој психолошке делатности Сектора за људске ресурсе Министарства одбране, каже да сваки случај самоубиства треба посматрати одвојено и пажљиво испитати све околности и разлоге. Самоубиство је индивидуални чин, али има последице по ширу друштвену заједницу, колектив и породицу, који су погођени трагичним губитком. Она каже да је веома важна улога медија и професионалаца у превазилажењу друштвене стигме и указивању на потребу да се пружи помоћ породицама у којима се десило самоубиство, нарочито због деце коју такво трауматско искуство чини осетљивијом на касније животне недаће.

Суицид никада није само нечији лични или породични проблем, нити је превенција самоубиства задатак само за психологе или лекаре, сматра Нада Марковић.

– Истраживања суицидолога показују да је реч о друштвеној појави у чијој је основи сложен сплет чинилаца и узрока. Самоубиство је у свету један од најтежих проблема јавног здравља, с бројним последицама. Али је много мање

познато да се на појаву самоубиства може деловати превентивно. Новија истраживања говоре у прилог томе да је важно развити најширу подршку борби против ове појаве тако што ће се у превенцију укључити и стручна лица и читава заједница. У томе свако има своју улогу. Потребно је да сви познају који су то фактори ризика од значаја за појаву самоубиства, а који су заштитни чиниоци. И на једне и на друге можемо утицати. Важно је да свако научи да препозна када је неко у пресуицидној кризи и шта је потребно предузети – каже наша саговорница.

Када је реч о војној средини, сматра Марковићева, едукација професионалних припадника требало би да помогне да се створи основа за ту борбу, пре свега препознавањем најранијих сигнала да до суицида може доћи и пружање подршке оном ко је угрожен. Поједине земље и армије, које су примениле такав начин превентивног деловања, успеле су да скоро двоструко смање број самоубиства.

На основу познавања фактора ризика, заштите и пресуицидног понашања, могуће је проценити ниво ризика од самоубиства. Према једној од постојећих класификација, објашњава саговорница, ниво ризика од самоубиства може бити висок, умерен или низак, па се према томе бирају и могуће интервенције. На пример, када неко има тешке симптоме депресије или је под акутним утицајем неке кри-

У нашем друштву постоји стигматизација оних који се обраћају за помоћ због психичких проблема или се због тога лече, а неретко и стигматизација породица у којима се догодило самоубиство. Та појава представља велику препреку за превентивно деловање. Иако је доказано да психотерапија може да помогне, појединци се тешко одлучују да потраже помоћ због тога што и они и њихова околина верују да је то знак слабости или срамота.

зне ситуације и показује да има озбиљну намеру да изврши самоубиство, процењени ниво ризика је висок. У том случају једина могућа интервенција је позвати хитну помоћ и обезбедити хоспитализацију и стални надзор, све док се ниво ризика не смањи.

Постоји неколико веома важних фактора ризика, који се узимају у обзир. Међу њима су суицидно понашање у претходном периоду, садашњи или ранији ментални поремећаји, породична историја у којој може бити покушаја или извршених самоубиства или тешких менталних поремећаја, затим болести зависности и приступ оружју.

– Када је ниво ризика од самоубиства умерен, присутни су вишеструки чиниоци ризика, а заштитних фактора је мало. Особа има суицидне идеје с планом како да их оствари, али нема стварне намере да их спроведе у дело, нити испољава суицидно понашање. У том случају потребно је направити кризни план. Било би неопходно таквој особи дати број телефона за хитну психолошку помоћ или је упутити на психијатријски преглед – истиче начелница Одељења за развој психолошке делатности.

Променљиви чиниоци ризика и могућност испољавања јаким заштитних фактора, према датој класификацији својствени су ниском нивоу ризика од самоубиства. Такве особе промишљају о смрти, али не праве планове како би се убили. Постоји низ могућих интервенција у таквим случајевима, а једна од њих јесте упућивање на разговор са психологом или психијатром.

– Треба знати да скоро 80 одсто људи који се одлуче на самоубиство, наговештава своју намеру. Уколико се ти сигнали препознају на време, могуће је деловати превентивно. Најбезбедније је да стручно лице процени ниво суицидног ризика, али то не умањује улогу најближе околине – чланови породице, пријатељи и колеге најчешће су они који први могу да уоче знаке пресуицидног понашања и да мотивишу особу у кризи да потражи помоћ. Сви заједно можемо да јачамо такозване протективне, заштитне факторе, а то су социјална подршка, добри међуљудски односи, узајамна толеранција и солидарност. На личном плану могуће је јачати отпорност на стрес и способност подношења осујећења, вештине комуникације и решавања конфликта, способности за решавање проблема... Религиозна уверења или одговорност за децу и породицу могу такође превентивно да утичу на смањење ризика од самоубиства. На ширем социјалном плану од посебног је значаја подизање општег стандарда, егзистенцијалне сигурности и безбедности, квалитета живота и нивоа едукације становништва. – објашњава Нада Марковић, психолог с богатим клиничким искуством у раду на Војно-медицинској академији.

У нашој војној организацији постоји развијен систем мера превенције коју спроводе, на првом месту, примарни ментално-хигијенски тимови, састављени од непосредних старешина, психолога и лекара у војним јединицама. Други и трећи ниво, секундарне и терцијарне превентивне тимове чине специјалисти који се баве менталним здрављем – психијатри, психолози и социјални радници у војноздравственим установама. Реч је о моделу који је у већој мери медицински, а мање едукативни.

Примери добре праксе, засновани на савременој стратегији превенције самоубиства, показују да је потребно отићи корак даље и радити више на едукацији и професионалаца, и читаве популације.

– Чињеница је да у нашем друштву постоји стигматизација оних који се обраћају за помоћ због психичких пробле-

ма или се због тога лече, а неретко и стигматизација породица у којима се догодило самоубиство. Та појава представља велику препреку за превентивно деловање. Иако је, на пример, доказано да психотерапија може да помогне, појединци се тешко одлучују да потраже помоћ због тога што и они сами и њихова околина верују да је то знак слабости или срамота. Уколико је неко имао одређен психички проблем или се нашао у тешкој кризној ситуацији и, ако је према мишљењу стручњака успео да их превазиђе, тим људима не би требало ускраћивати могућност да поново обављају своје дужности или да буду постављени на друге, спрам својих афинитета и способности – наглашава Марковићева.

Војна средина јесте по много чему специфична, и по факторима ризика које носи, а то су, пре свега, повећана психолошка оптерећења и доступност оружја. У ванредним професионалним или животним ситуацијама расте притисак захтева на које припадници војске морају да одговоре. Селекција људства, способног да одговори изазовима и притисцима, представља важан део превенције самоубиства и ванредних догађаја у војсци. Битно је знати да се те способности и такозвани психолошки фитнес морају стално обна-

вљати, као што се физичка снага одржава вежбањем. Такође је потребно стално радити на процени и смањивању могућих ризика. Уколико се, ипак, неки припадник војске нађе у ситуацији која указује на опасност од суицида, неопходна је мера заштите да му се привремено онемогући приступ наоружању, све док је ризик присутан – каже наша саговорница.

Најважнији заштитни фактори у војној организацији, на које можемо и морамо утицати, јесу развијање отпорности на стрес, унапређивање квалитета руковођења и кохезивности колектива. У систему превенције посебно место имају редовне процене психосоцијалног стања и односа, нивоа психофизичког оптерећења, мотивације људства, оперативне способности војних јединица. Решавање егзистенцијалних проблема, унапређивање могућности за професионални развој и подизање општег квалитета живота припадника војне организације имају велики превентивни значај.

Верници славе живот

Један од познатијих заштитних фактора, када је реч о превенцији суицида, представља вера. Дубоки, истински верници, барем када је реч о православним хришћанима, знатно се ређе одлучују да себи „одузму живот“.

Постоје људи који су систематске самоубице, а да тога нису свесни. Конзумирање психоактивних супстанци, алкохолизам, коцка... све су то начини на које људско биће само себе убија и душевно и физички. Један од задатака Цркве и војног свештенства јесте да те појаве препозна и да се против њих бори хришћанским вредностима и светим тајнама.

Према речима поручника Саше Совиља, војног свештеника на Војномедицинској академији, који је поред тога и породични терапеут, Српска православна црква је тек недавно успоставила своје место у систему одбране и још није стигла да се у пуном обиму укључи у све сегменте његовог живота, између осталог и у превенцију суицида.

– Став Цркве према самоубиствима је познат и он се није мењао од најранијих векова. Занимљив је став Светог Августина, који је у 4. веку самоубиство изједначио с убиством. У Старом завету постоји неколико примера самоубиства, од којих је најпознатији случај јеврејског цара Саула, који је себи одузео живот да не би пао у руке Филистејцима, и тај се пример разматра као частан. Међутим, у Новом завету говори се само о једном самоубиству. То је самоубиство Јуде, који је раскајавши се због издаје Исуса Христа, извршио самоубиство вешањем. Јуда је дакле први и једини новозаветни самоубица и његов поступак дао је контуре односа вере према суициду као нечег по душу погубног, дела недостојног хришћанина – каже Совиљ.

Према његовим речима, ускоро би у оквиру Генералштаба требало да буде, поред психолошког, отворено саветовалиште ради пружања помоћи у коме би требало да раде свештеници који, поред теолошких знања, морају имати знања и из области психологије и психотерапије. Он сматра да је делатност верске службе и рад војних свештеника са припадницима Војске у јединицама важан јер може помоћи у јачању позитивних моралних и психолошких фактора, који превенирају самоубиства, али да је, ипак, за озбиљнији терапеутски рад потребно ангажовати свештенике „специјалисте“.

Онај ко истински слави Бога, сматра Совиљ, слави и живот. Хришћанство је донело свету одлучујући заокрет о схватању самоубиства, разумевајући живот искључиво као дар Божији.

– Сви они који трпе, треба да се угледају на жртву и трпљење Исусово, који је, сам претрпевши крсну смрт и страдања дао том чину најдубљи духовни смисао – подсећа он и додаје – Христова жртва на крсту постала је вечни узор за хришћанина када се нађе у било којој невољи. Бол и патња су за хришћанина дубокосмислени и искупитељски, они се морају подносити до краја с надом и вером да ће пун смисао и физичких и душевних мука човек спознати тек с оне стране.

Војни свештеник на ВМА је пре те дужности радио као здравствени радник у Специјалној болници за болести зависности, где је имао прилику да се сусретне с врло озбиљним случајевима психичких криза, од којих су многе водиле суицидним намерама.

– Постоје људи који су систематске самоубице, а да тога нису свесни. Конзумирање психоактивних супстанци, алкохолизам, коцка... све су то начини на које људско биће само себе убија и душевно и физички. Један од задатака Цркве и војног свештенства јесте да те појаве препозна и да се против њих бори хришћанским вредностима и свetim тајнама – подвлачи Совиљ. ■

Александар ПЕТРОВИЋ

>>> ГЕНЕРАЛ Љубиша Диковић обишао је 1. јула саставе Војске Србије размештене у гарнизонима Сомбор и Бачка Топола. Начелник Генералштаба информисао је припаднике јединица на том простору о актуелном стању, плановима и перспективи развоја наше војске. ■

>>> НАЧЕЛНИК Генералштаба генерал Љубиша Диковић предводио је делегацију Војске Србије која је крајем јуна посетила Мачвански Прњавор, положила венце на споменике краљу Александру I Карађорђевићу и др Рудолфу Арчибалду Рајсу, те одала пошту Прњаворцима страдалим у Првом светском рату. ■

>>> ЗАМЕНИК начелника Генералштаба генерал-потпуковник Јовица Драганић обишао је 9. јула Технички ремонтни завод „Чачак“ и јединице Војске Србије размештене у гарнизону Горњи Милановац. ■

>>> ГЛАВНИ подофицир Генералштаба Војске Србије заставник прве класе Зоран Лаштро учествовао је на 4. конференцији главних подофицира земаља Америчко-јадранске повеље (А-5), чији је домаћин био главни подофицир Армије Републике Македоније. Учесници су разматрали могућности јачања улоге подофицирског кора у мултинационалним операцијама. ■

>>> ОСНОВНИ штабни курс цивилно-војне сарадње, који је похађало 19 официра и један подофицир, реализован је у касарни „Цар Лазар“ у Крушевцу. Полазници су говорили о искуствима наше војске у тој области, посебно у мултинационалним операцијама, и практично се оспособили за рад у процесу оперативног планирања. ■

>>> ЗАЈЕДНИЧКА противпожарна вежба припадника Мешовите артиљеријске бригаде наше војске и Ватрогасно-спасилачких бригада Ниш и Крагујевац Сектора за ванредне ситуације МУП-а изведена је у нишкој касарни „Мија Станимировић“. Циљ вежбе „Пожар 2014“ био је да се учесници оспособе за употребу ватрогасних апарата и гашење различитих пожара. ■

>>> ПРИПАДНИЦИ Команде Централне логистичке базе крајем јуна добровољно су дали крв на ВМА. Заставнику прве класе Зорану Тасићу био је то 59 пут да добровољно даје крв. ■

>>> НА аеродрому Батајница, 2. јула, 138. транспортна авијацијска ескадрила обележила је своју славу – Светог Јована Шангајског. Дан раније војни свештеник 204. ваздухопловне бригаде освештао је Команду ескадриле, објекте и ваздухоплове јединице. ■

>>> МЕДИЦИНАРИ Специјалне бригаде прегледали су становнике села Подгај, у општини Љубовија. Лекарску помоћ добили су и непокретни мештани у својим домовима.

>>> АКЦИЈУ „Војни лекар на селу“ организовали су припадници 250. ракетне бригаде за ПВД шумадијском селу Сепци, у општини Рача. Медицинске екипе обавиле су више од седамдесет прегледа, а најстарије мештане обишли су у њиховим кућама. ■

>>> ЛЕКАРИ Речне флотиле из амбуланте Првог понто-нирског батаљона из Шапца прегледали су мештане шабачког села Миокус. Код четрдесетак пацијената проверили су крвни притисак, шећер у крви, извршили ЕКГ преглед и поделили им одговарајуће лекове. ■